

BESNIK MUSTAJ
GJINKALLAT E VAPËS
ROMAN

BOTIMET TOENA

BESNIK MUSTAJ

Gjinkallat e vapës

roman

BOTIMET TOENA

Tiranë, 2018

Botuese: Irena Toçi

Kryeredaktore: Sonila Kapo

Redaktore: Besa Vila

Korrektore letrare: Majlinda Bami

Përkujdesja grafike: Arlinda Rrushi

Kopertina: Parid Teferiçi

ISBN 978-9928-277-14-5

© Autori *dhe* Botimet Toena

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Nuk lejohet shumëfishimi me asnjë lloj mjeti apo forme, as me fotokopje, pa lejen me shkrim të mbajtësit të copyright-it.

BOTIMET TOENA

Rr. "M. Gjollësja", K. Postare 1420, Tiranë

Tel.: + 355 4 22 40 116

E-mail: redaksia@toena.com.al

botimet.toena@gmail.com

[Http://www.toena.com.al](http://www.toena.com.al)

Më e mira do të kishte qenë sikur kjo histori plot paqartësi të na kishte ardhur përmes penës së një Kronisti, i cili, me të drejtën e pakundërshtueshme të dëshmitarit synor, do të na kishte lënë një tekst me siguri më pak argëtues, por më bindës, në kuptimin që lexuesi i sotëm, i ushqyer me konkretësinë e jetës materiale, beson te faktet dhe jo tek imagjinata. Kronisti i dëshiruar do të kishte shtuar se ajo verë në Katund ishte jashtëzakonisht e nxehtë dhe e thatë. Në të vërtetë ishte një thatësi e paralajmëruar qysh gjatë dimrit me disa shenja në ngjyrën e tymit të zjarrit në vatër, në myshqet e mbira në anën lindore të trungjeve të aheve dhe te hijet në shpatullën e gjelit, të bërë kurban për festën e Vitit të Ri, pasi ishte shkukur me kujdes mishi i bardhë. Por dikush tha se besëtytni të tilla, përcjellë brez pas brezi, ishin dokrra dhe mbartnin mendjengushtësinë e të parëve, të cilët nuk e kishin njohur dritën e materializmit dialektik. Banorët e Katundit, të prekur në sedër, deshën të tregoheshin mendjegjerë dhe qeshën e u tallën me dokrrat. Rrallëkush i mbajti në kujtesë ato shenja. Që do të thotë se në përgjithësi njerëzit u gjendën në befasi, pa ndonjë parapërgatitje për t'i bërë ballë vapës së madhe, që shpërtheu qysh në fund të pranverës krejt siç shpërthen zjarri në një fuçi baruti. Ama, çuditërisht, te gratë ashtu si edhe te

burrat nuk u vunë re shenja paniku as në javët e para e as më pas, përkundër zakonisht të tyre në përballjet me katastrofat e natyrës, gjë që shoqërohej me ndryshime të shumta e të shpejta të psikikës, ku më e dukshme ishte një shpëlarje e kujtesës. Ata silleshin si njerëz pa asnjë përvojë në përballjen me të keqen. Banorët e Katundit, nuk e kishin shumë të zhvilluar aftësinë për të nxjerrë mësim nga e shkuara.

Kronika e parë, ajo që do të më kishte shërbyer mua në vazhdim, për ushtrimin tim romanesk, do të ishte dashur të fillonte kështu: *Ishte një thatësi që e ndjeu menjëherë jo vetëm natyra, por edhe shpirti i njerëzve. Vreri u derdh lumë te gjuha. Qysh në javën e dytë të korrikut u vu re se si banorët e Katundit filluan të bëheshin përditë e më gojëkëqij. Në të folmen e tyre shpërtheu një pezëm i paparë, i cili nuk shprehte as frikë, as kryengritje, as nënshtrim, as përqeshje, as pajtim. Ishte një marrëdhënie e re, e panjohur me të keqen. Përsëritjet e zakonshme të mëngjesit, të mesditës e të mbrëmjes, ashtu si edhe urimet “Puna mbarë!”, “Mirupafshim!”, po dëgjoheshin përherë e më rrallë. Nuk vonoi të vinte çasti kur u harruan thuajse fare të gjitha llojet e përsëritjeve dhe urimeve. Njerëzit, kur takoheshin, nuk pyeteshin më “Si u gdhive?” apo “Si u ngryse?”. U bë gati një çudi të dëgjoje ndokënd t’i drejtohej tjetrit “Si je me shëndet?” apo “Si e ke familjen?”. Lajmet për vdekjet e shtuara të pleqve nuk përcilleshin më. Kjo sepse jeta e të moshuarve e kishte humbur sakaq rëndësinë. Me shuarjen e tyre, ata nuk linin ndonjë zbrazëti në zemrat e të gjallëve, ashtu siç nuk përcillnin as lajmet për lindjet e reja.*

Në kohët e para, le të kthehemi disa ditë pas, kur rruga ua sillte të kryqëzoheshin, pa ia dhënë as dorën njëri-tjetrit,

njerëzit, si me një urdhër të fshehtë, hidhnin njëherësh sytë drejt arave me misër: që nga koha e prashitjes së dytë, bimët e bukës jo vetëm nuk ishin harlisur, por ishin mpakur më keq, kërcelli i tyre ishte holluar, fleta ishte zverdhur e varej poshtë si gjuha e një qeni të ngordhur. Kallinjtë e lidhur, si zakonisht në të hyrë të stinës, ngjanin gjithnjë e më shumë si skelete gishtërinjsh fëmijësh. Përpara një pamjeje të tillë, fjala e humbte kuptimin. Njerëzit mirëkuptoheshin me një psherëtimë të gjatë, që u dilte nga fundi i kraharorit. Më pas u lindi nevoja që psherëtimën ta përcillnin edhe me një nëmë të përtypur nëpër dhëmbë, si një hungërimë të shurdhër. Thatësira e tmerrshme po futej dalëngadalë, por vendosmërisht, deri brenda gojës së njerëzve, deri poshtë gjuhës së tyre, aty ku janë burimet e padukshme të pështymës.

Nuk ishte parë kurrë që popullit mbarë, me burra e gra, pleq e fëmijë, t'i mbinte ashtu në majë të gjuhës fjala dreq. U zhdukën me shpejtësi si të mos kishin qenë kurrë shakatë, fjalët e ëmbla, llastimet, nënkuptimet, shpotitë, lutjet, lavdërimet, ankimet. Edhe tingëllimi i zërit nuk ishte më ai i dikurshmi. Zëri u trash, u ngjir e u gërvisht, thua se thatësira e pluhurat kishin depërtuar deri në fyellin e fytit të njerëzve. Ndoshta deri në mushkëri. Edhe lëkura e fytyrave të tyre u tha e u plasarit, si të kishte qenë prej gëlqereje të keqe. Pak e nga pak, pa u kuptuar, gjithçka po merrte një pamje të re, të përçudnuar. Dhe, për të zezën e të zezës, kjo pamje nuk i ngjallte askujt ankth. Madje, as nuk tërhiqte vëmendjen për keq. Kronisti do ta kishte ditur se sa të lidhur ishin banorët e Katundit me vendin e vet. Por ai nuk kishte lirinë për të thënë atë që prirem të them unë sot: shpirti, zëri dhe fytyra

e tyre pësuan një ndryshim të tillë sepse nuk i shpëtonin dot, ose nuk donin t'i shpëtonin ndëshkimit të pashembullt që po hidhte qielli i paarritshëm dhe i gjithëpushtetshëm mbi hapësirën e tyre jetike. Por mund të ketë qenë edhe e kundërta: qielli, për arsye që vetëm ai i di, kishte zgjedhur një ndëshkim të pashembullt për banorët e Katundit. Përderisa kjo ndodhte në Katund, atij ndëshkimi nuk i shmangej dot as natyra, së bashku me bimët, pemët, ujërat e gurët. Natyra nuk i shmangej dot ndikimit të frymës lënguese njerëzore, ashtu siç nuk i shmangej dot fryma njerëzore ndikimit zvetënues të natyrës së përçudnuar. Njerëzit dhe hapësira e tyre jetike ishin të lidhur e të ndërvarur njësoj si në enigmën kush e bëri tjetrin, veza pulën apo pula vezën.

Kështu që si në pusin e vetëdijes, edhe në pusin e nënvetëdijes së tyre nuk ishte gjetur dot një fjalë më e përshtatshme se dreqi për të emërtuar, në mënyrë aq përfshirëse, thujse krejt botën përreth.

Uji, që pinin njerëzia për të njomur pak fytet e thara e buzët e çara nga etja, i jepej një mijë e njëqind e një herë dreqit me mallkimet më të rënda që ka ditur ndonjëherë të ndjellë truri njerëzor. Sepse grave të Katundit u duhej ta bartnin në shpinë një orë e më shumë larg. Që nga Lugu i Madh, ku kishte mbetur ende pa shteruar një krua. Dhe gratë, të kërrusura nën peshën e bucelave të mëdha dhe me diellin përvëlues pingul mbi kokë, çapiteshin duke fshirë djersët me shpinën e regjur të dorës e duke truar si mos më keq.

Ky s'është ujë, ky është dreqi vetë, që na mori shpirtin. Dreqi e piftë!

Edhe buka, që hanin, i jepej një mijë e njëqind e një herë dreqit. Burrat duhej ta bluanin drithin një ditë larg, te

Shkalla e Keqe. Sepse atje kishte mbetur pa shteruar i vetmi përrua që mund ta vinte në punë një mulli. Burrat harxhonin dy ditë për të shkuar e ardhur. Por nuk ishte aspak humbja e kohës që ua mbushte shpirtin me vrer. Për ta koha e kishte humbur vlerën. Ajo as nuk humbte, as nuk fitohej më. Koha ishte diçka e varrosur dhe e harruar në të shkuarën. Për burrat e Katundit ato ishin thjesht dy ditë rrugë në mes të diellit që digjte, duke u grahur kuajve, që përdridheshin si të ndërkyer, sa në një anë në anën tjetër, pa shpëtim nga pickimet e lukunisë së mizave të helmatisura. E vetmja gjë e mbetur pak a shumë si më parë tek ata burra, ishte dhembshuria për kafshët. Nuk i mallkonin kurrë. Megjithatë e kishin të domosdoshme ta shkarkonin vrerin diku. Dhe, në mënyrën më të pavullnetshme, kishin zgjedhur ngarkesën e kuajve, miellin, pra për t'i lëshuar rrufetë e veta.

- Dreqi ta hajë këtë lanet, që na mori shpirtin!

O Zot, në ç'pikë të zezë kishte ardhur shpirti i njeriut! Të rrallët burra, që ruanin një fije të hollë kthjelltësi të mendjes, e kuptuan se kishte ndodhur hataja e madhe, ndoshta e pandreqshme. Sepse buka kishte qenë gjithmonë një shenjtëri e pacenueshme për banorët e Katundit, dhuratë e adhurueshme, për të cilën kishin një lutje të veçantë, që përsëritej në sofër para çdo vakti, me të njëjtat fjalë si nga fëmijët, edhe nga burrat, nga gratë, nga pleqtë, ku nuk kërkoheshin asgjë, vetëm shprehej një mirënjohje e thellë, e pashterueshme ndaj dhuruesit, që ishte doemos Perëndia. Tani nuk kishte më vend për lutje të tilla. Buka po hidhej me frikë dhe përçmim, sidomos me përçmim në gojën e jargavitur të dreqit siç hidheshin dikur në zjarr veshjet e të vdekurit nga kolera.

Ishte e paracaktuar që e keqja për atë vend të zgjerohej pareshtur ashtu siç zgjerohet shkretëtira duke ngrënë brezat e gjelbër bimorë. Nuk vonoi të vinte dita që edhe Zoti vetë të mallkohej. Njerëzia po mbushej me mllef kundër Zotit jo pse Ai nuk po shfaqej për të mbrojtur grigjën e tij. Siç nuk ishte parë as dëgjuar kurrë në Katund, edhe fëmijët u mësuan të mallkonin si plaka zevzeke. Edhe ata, ashtu si prindërit e si gjyshërit e tyre, bashkuan zërat për të mallkuar Zotin pse nuk po vinte t'ua merrte shpirtin. E kishin harruar i madh e i vogël çfarë ishte shpresa për të gjetur rrugë tjetër shpëtimi. Në qoftë se Ai ishte vërtet Zot, siç mëtonte, le t'ia falte dreqit edhe atë grimë frymë që u kishte mbetur bijve të tij tokësorë e ata të preheshin një herë e mirë në gropën e errët pa dalje. Së paku atje poshtë, nën dhe, nuk do të arrinin dot shigjetat e zjarrta të diellit. Eshtrat e tyre të bardha nuk do t'i mundonte as vapa, as etja. Përfytyrimi i hijes së freskët, me të cilën do të ishte e mbushur natë e ditë gropa e vogël e nëndheshme, ku do të strehohej trupi i tyre i sfilitur, ishte aq i fortë, sa ua nxirrte në harresë të plotë të gjitha tmerret që e shoqërojnë braktisjen e trupit nga shpirti.

Gjithë kjo joshje e lemerishme e njerëzve drejt vdekjes ndodhte ngaqë kudo nëpër trurin e tyre kishte hyrë dreqi. Gjithçka që lidhej me jetën e tyre të përditshme ishte vetëm në dorë të dreqit. As që kujtohej më njeri ta përmendte lanetin me atë fjalën e vjetër zbutëse “Qoftëlargu”. Dëshirat për gëzim po këputeshin me shpejtësi njëra pas tjetrës, duke asgjësuar çdo frikë nga e keqja. Atyre, që u qëllonte t'u vinte për një çast të shkurtër mendja, u ngjallej dëshpërimi më i madh pikërisht kur vinin re se njerëzit po mësoheshin me të keqen në atë masë sa prania e saj t'u bëhej nevojë. Në shpirtin e

tyre po zinte vend e verdhema, që kishte pllakosur gjithandej te bimët dhe pemët për shkak të thatësisës e që shprehjen tingullore në hapësirë e gjente te kënga e pandërprerë natë e ditë e gjinkallave.

Ky do të kishte qenë përcaktimi i përshtatshëm për kronikën e rastit, nëse Kronist do të kishte pasur: *Verdhema e vapës dhe e thatësirës, pasi kaploi si vezë e prishur bimët, pemët, madje edhe gurët mbi faqetë tokës, u dynd me vërshime në shpirtin e njerëzve.* Kronisti i munguar do të kishte pasur të drejtë të kënaqej me pasurinë e vet gjuhësore, treguar nëpërmjet këtij përshkrimi. Dhe do të shtonte në vazhdën e atij frymëzimi: *Kjo botë e përmbytur nga verdhema e vapës dhe thatësirës si nga një tallaz kiameti, gatuar në kazanin qiellor me vezë të prishura, e gjeti shprehjen e vet tingullore te kënga e pandërprerë ditë e natë e gjinkallave, e cila këngë zhzhzhzhzhzhzh, e përshkonte si sharrë kafkën e çdonjërit prej banorëve të Katundit. Dhëmbët e kësaj sharre nguleshin thellë në tulin e butë të trurit njerëzor, duke hapur aty plagë që nuk nxirrnin gjak.*

Njerëzit aty-këtu bënin, megjithatë, dofarë përpjekjesh për t'u mbrojtur. Për shembull, pas mesnatës, kur ajri niste më në fund të freskohej pak, të drobitur nga punët e pakëndshme të ditës e nga vapa përcëlluese, guxonin të ushqenin një fije dëshire për të marrë më në fund një sy gjumë. Qoftë edhe sa për t'u kredhur një çast të shkurtër në nënvetëdije si një ikje diku tjetër! Dhe mbulonin kokën me

çarçafë, kundër këngës së gjinkallave, e cila nuk kishte rënë aspak, pavarësisht nëse nata kishte hënë apo jo. Më kot. Ato insekte të palodhshme sikur ishin futur nën jastëk. Dhe dëgjoheshin më thekshëm kur çarçafi i hedhur mbi kokë i mbyste zhurmat e tjera të errësirës.

U arrit kështu në përfundimin aspak ngushëllues se ishte shumë më e lehtë t'i duroje ata tinguj zgjuar sesa në gjumë. Hapja e syve, rrotullimi i pareshtur i vështrimit nga të gjitha anët sikur e pengonte zhukamën e gjinkallave që t'ua shponte veshët njerëzve si turjelë e skuqur në zjarr.

Të rrallët që arrinin të flinin, shihnin të gjithë dhe gjithnjë të njëjtën ëndërr. Papritur gjendeshin në një vend i cili duhej të ngjante me Katundin, po që gjithkujt i dukej i panjohur. Ndoshta ishte Katundi, ku ishin lindur e rritur e ku kishin varret e të parëve. Por jo Katundi i asaj vere. Në vend të rrugëve, andej rridhnin përrenj gurgullues, në vend të shesheve kishte hauze të mëdha, të mbushura me ujë. Gjithandej ujëra të kthjellëta, të kaltra, të lumtura si gra shtatzëna, që pasqyronin një qiell të pastër, të pafund dhe tejet të heshtur.

- Nga erdhën gjithë këto ujëra? Ku jam? - pyeste gjithsecili veten, i shastisur. Dhe rrotullonte sytë nga të gjitha anët, në nevojë për të gjetur dikë aty pranë, që t'i përgjigjej. Ishte mënyra e vetme për të ruajtur mendjen në kokë. Ose ëndërrimtari do të pësonte një nga ato çmendjet që shkakton gëzimi nga zbulimi i mrekullive. Sepse cipa e hollë, që mban mbyllur çmendurinë në një qoshe të trurit, mund të shpërthejë edhe në ëndërr njësoj si në zhgjendërr.

Përreth nuk dukej frymë njeriu. Megjithatë, pyetja nuk mbetej pa përgjigje.

- Ne nuk erdhëm, ne këtu ishim. Dhe ti je aty ku ishe, në vendin tënd. - Ai, që kishte pyetur, nuk u besonte veshëve. Dhe përsëriste:

- Nga erdhën gjithë këto ujëra?

Përgjigjja nuk vononte as edhe një grimë.

- Ne nuk erdhëm, ne këtu ishim. Ne nuk erdhëm, ne këtu ishim. Ne nuk erdhëm, ne këtu ishim...

Ëndërrimtari ndiente t'i këputeshin gjunjët dhe e mbulonin djersët e ftohta. Nuk e duronte dot atë jehonë të zgjatej pambarimisht. Dhe e ndërpriste:

- Po unë ku jam? Ku jam?

- Ti je aty ku ishe. Je aty ku ishe, në vendin tënd.

Gjunjët e ëndërrimtarit dridheshin më keq dhe djersët e ftohta në ballë e midis shpatullave shtoheshin. I lidhej gjuha dhe e pushtonte një etje zhuritëse. Ujërat ishin aty, pak hapa më tutje, të mbështjella me heshtjen e tyre të kthjellët e thellësisht të kaltër. Por gjymtyrët e ëndërrimtarit nuk bindeshin për ta zhvendosur trupin e mpirë deri buzë tyre. Ndërsa etja rritej. Thaheshin plotësisht buzët dhe mbuloheshin me një kore të bardhë, të ngjashme me shtresëzën e kripës që mbetet në tokat e përmbytura nga deti. Pastaj ëndërrimtarët, të gjithë njësoj, pavarësisht jastëkut, ku e kishin vënë kokën, ndienin një lloj avullimi të çuditshëm brenda kafkës. Thoshin ata, të bindur, se po u ikte truri në re. Sakaq, mushkëritë e tyre nuk arrinin më të mbusheshin me frymë. Dhe ata prisnin me gjak të ngrirë t'i shihnin nga çasti në çast mushkëritë e veta të pëlcnin e të asgjësoheshin si fluska sapuni në erë.

Ujërat ishin gjithnjë aty, pak hapa më tutje, të mbështjella me lumturinë e vet të kthjellët e thellësisht të kaltër. Por të paarritshme. Dhe dihet se etja e njeriut pranë ujërave është

shumë më torturuese se larg tyre. Tamam atëherë, kur do të fillonin edhe sytë të visheshin me një perde të çngjyrosur, një perde si e bërë me hirin e natyrës së zhuritur, pikërisht atëherë kur kënga e gjinkallave ngjitej në shkallën sipërore, perdja si e bërë me hirin e natyrës së zhuritur davaritej nga sytë e njerëzve, gjuha e tyre lëvizte dhe, me një të lëpirë, e fshinte nga buzët koren e bardhë, të ngjashme me shtresëzën e kripës së mbetur në tokat e përmbytura nga deti; avullim i çuditshëm brenda kafkës, bashkë me përshtypjen se po u ikte truri në re, ndërpritej. Mendja vihej e tëra në punë me një shpejtësi prej lepuri të trembur. Vetëm gjymtyrët e paracaktuara për lëvizjen e trupit vazhdonin të ishin të ngurtësuar, të huaja, pa ndonjë lidhje varësie me kokën.

Por njeriu, tashmë, nuk e kishte aspak kujdesin të zhvendosja e trupit pak hapa më tutje, për t'u afruar atje, ku ishin ujërat. Njeriu ishte i përpirë nga përgjimi për të zbuluar se nga vinte kënga e gjinkallave, e cila kishte një tingëllimë ndryshe nga ajo koha tjetër, kur Katundi ishte i zhytur në vapën përvëluese. Kënga e gjinkallave kishte një tingëllimë të mbytur, të rrumbullakosur, gati-gati të ëmbël. Njeriut i nevojitej një copë herë për ta dalluar që tingëllima dilte nga barku i tij. Kjo ishte e tepërt. Ndaj këtij pushtimi nuk kishte më mbrojtje. Njeriu shtypte me gishtin e madh sumbullën e kërthizës dhe sakaq kënga nuk dëgjohej më. Por veshët nuk qetësoheshin aspak. Përkundrazi, gjithçka shkonte më keq. Rropullitë nisin të përziheshin e të përcëllonin, a thua se nëpër to kishte nisur të zhgërryhej një iriq i zjarrtë.

- Dreqi e marrtë, ç'po ndodh? Ç'po ndodh? - klithnin njësoj të çmeritur burra e gra, pleq e fëmijë. - Ç'po ndodh, dreqi e marrtë këtë jetë?

Dhe betoheshin të mos mbyllnin më sy. Koha e gjumit ishte bërë edhe më rraskapitëse se koha e zgjimit. Çmendur se çmendur, le të çmendeshin së paku me sy hapur!

- Dreqi e marrtë, ç'po ndodh? Ç'po ndodh? - përcillej nëpër Katund jehona e klithmës së tyre, duke u bluar në mullirin e zhurmshëm të këngës së gjinkallave si në një mulli shtrigash.

Njerëzit vazhdonin edhe një copë herë pa fund të silleshin rreth vetes si qeni pas bishtit të vet, pa e ditur se po përpiqeshin kështu, verbërisht, të turbulloheshin, për të arritur tek ajo pika, kur do t'u vinte për të vjellë duke nxjerrë nga plëndësi, nëpërmjet fytit të tharë, gjinkallën e gëlltitur në pavetëdije të plotë. Dreqi e marrtë, ç'po ndodh? Dhe shtypnin sërish fort e më fort me gishtin e madh sumbullën e kërthizës, me një shpresë foshnjore se do t'u qetësoheshin, qoftë edhe për një hop, veshët. Më kot, dreqi e marrtë!

- Dreqi i ka hyrë në bark edhe kësaj vajzës sonë, - i tha një mbrëmje të tillë së shoqes Zef Mici duke fshehur sytë. - Përditë ia zbukuron trupin e ia tret mendjen.

- Mos fol ashtu! - ia ktheu e shoqja me një zë të pafuqishëm, - Sosja është e urtë, e dashur, është fëmijë i mbarë. I qofshim falë Zotit, që na e dha.

- Zoti a dreqi na e dha, nuk dihet, - vazhdoi Zef Mici ta shkarkonte zemërimin e vet të shurdhër. Por gjithnjë me sytë e fshehur a thua se kishte një frikë bestypte nga vështrimi i butë, i nënshtruar i së shoqes.

- Mos e prish zemrën me gjakun tënd, o njeriu im i mirë! Sosen e kemi të mbarë, e kemi dritën e syrit, pastë jetë dhe gëzofte për vete dhe për ne! - Në zërin e gruas së Zef Micit kishte një tronditje të fshehtë, të cilën mund ta ndiente vetëm i shoqi.

- Hëm... hëm... Nuk e di... nuk e di..., - mermëriti nëpër dhëmbë Zef Mici dhe u tërhoq në qoshen e tij, duke thithur fort llullën e vet të madhe, një kokë e gdhendur dragoi, trashëguar nga i ati, i gjyshi e stërgjyshi, të cilën ai e ndizte vetëm kur kishte një rrëmujë të jashtëzakonshme në kokë. Shtëllunga e bardhë e tymit e mbështillte për ta çuar në një botë tjetër pa rrëmujë. Zef Mici nuk ishte nga soji i burrave që e durojnë rrëmujën në kokë.

Tronditja e fshehtë në zërin e gruas së Zef Micit vinte ngaqë ajo, teksa i përgjigjej të shoqit, me vete mendonte tjetër gjë. Ishte një dyshim. Mos vallë vajza po ecte vërtet në një rrugë pa krye? Gruaja e Zef Micit nuk ishte e mësuar të përballej me dyshime.

- Hëm... Hëm... Nuk e di..., përsëriti Zef Mici nga qoshja e tij. Dhe nuk shtoi asnjë fjalë tjetër. Vetëm e kërkoi instinktivisht me sy nëpër dhomë Sosen, për të cilën dinte se nuk gjendej në shtëpi. Nuk e kuptoi a do t'i pëlqente apo jo vajzës nëse do ta kish dëgjuar tek shprehej ashtu. Ndoshta do të kishte qenë më mirë, tha me vete. Po bëheshin ditë që ai lypte mënyra të vrazhda për ta tëhuajtur të bijën. Pa qenë i vetëdijshëm ç'po ndodhte brenda tij, ai përpiquej ta ftohte pak nga pak lidhjen e vet atërore me Sosen. Nuk guxonte të mendonte për këputje të kësaj lidhjeje, sado që kjo do të kishte qenë ndoshta zgjidhja. Ndërkohë, ai shihte t'i shtohesh dëshira për ta pasur vazhdimisht diku rrotull vetes. Gjatë ditës harrohej disi pas punëve poshtë e lart, por, me t'u mbyllur në shtëpi, gjithçka i dukej e zbrazët në mungesë të saj.

Kronisti i munguar do të kishte shënuar medoemos se *atë verë tejet të thatë, Sosja mbushi gjashtëmbëdhjetë vjeç*. Moshja e vajzës së Zef Micit ishte një hollësi që duhej mbajtur mend. Gjithkush me arsye të shëndoshë do të thoshte me bindje se jo, ndryshimi i papritur, domethënë lulëzimi trupor i Soses nuk kishte lidhje me atë thatësi të shterpë të botës përreth. Gjithkush me arsye të shëndoshë, gjithashtu, do të thoshte se jo, një kapërcim i zakonshëm javësh në kalendar, nuk mund t'i sjellë trupit njerëzor një ndryshim të tillë të menjëhershëm e të thellë.

Sidoqoftë, fakt është, - do të duhej të shtonte Kronisti, - se Soses i ra një nur, që do ta linte pa mend Katundin. Sytë e saj u zgjeruan e u mbushën me një të kaltër të kthjellët që ia përpinte vështrimin prej së largu kalimtarit të rastit, qoftë ai burrë apo grua. Soditësit të syve të Soses i mjegullohej drita e i bëhej se do të mbetej për jetë i verbër. Fytyra e saj u lëmua aq sa nuk e mbante më as pikën e vogël të djersës, as përskuqjen bojë shege të diellit, si t'i rrinte përherë zgjuar nën lëkurën e bardhë një flad prilli, kur sapo ka shpërthyer gjethi. Një zë i fshehtë i premonte soditësit të përvuajtur se do të gjente pranë saj një puhi, që do t'ia trembte vapën e do t'ia çmpinte krejt shpirtin. Por, sa bënte t'i afrohej, i hipte një i nxehtë ndryshe, që e nxirrte në harresë përvëlimin e qiellit. Ish e s'ish i nxehtë. I përvuajturi nuk e ndante dot në duhej të gëzohej a të trembej nga çfarë po i ndodhte: aq sa po i shkriheshin edhe eshtrat në trup nga llava e përbrendshme si të ishin prej dylli, po aq i nguroseshin edhe këmbët, a thua se nuk kishte më gjunjë, por dy cungje lisi dhe duart i ndiente të mpira akull. Soses iu zgjatën flokët, flokët e dendur, të verdhë e të ndritshëm si prej mjalti pranveror dhe iu varën poshtë deri në mesin e shpinës. Hodhi një shtat, për të cilin thonë se lëshonte dy hije tek shkonte udhës, dy hije si gërrshërë, për t'i prerë hapin kalimtarit të kuturitur njëqind metra tutje. O Zot, qofsh i lëvduar që do dhe di t'i japësh tokës krijesa kaq të bukura!

Kronisti do ta kishte plotësuar përshekrimin: Soses iu zgjidh gjuha, çka nuk ishte parë e as dëgjuar në ato anë për një vajzë. Shkonte ajo rrugës duke folur me zogjtë, me pemët, me barin e me gurët. Njerëzit në Katund edhe sot bëjnë be se ajo dinte të merrej vesh më së miri me sendet,

me kafshët e me zogjtë. Edhe më mirë se me sendet, me kafshët e me zogjtë, Sosja e Zef Micit dinte të fliste e të merrej vesh me njerëzit. E, midis njerëzve, më mirë dinte të fliste e të merrej vesh me djemtë. Kjo do të duhej të ishte cilësia për ta bërë të ngjashme me vajzat e tjera të Katundit. Por nuk ndodhte kështu. Sosja nuk ngjante me askënd.

Aftësia e saj, sado e spikatur, për të folur e për t'u marrë vesh, nuk e lehtësoi aspak jetën e djemve të Katundit. Përkundrazi, ata, nga ana e tyre, nisën ta kenë punën më keq se të gjithë bashkëvendësit e tjerë, qofshin më të vegjël a më të moshuar. Ata e prisnin me padurim dhe ëndje të ankthshme çastin kur ajo u drejtohej. Por, sapo ajo çelte gojën, pa ditur ende ç' do të dëgjonin, ata sakaq e harronin të folmen evet. Përpiqeshin gjithsesi ta shmangnin detyrimin për të thënë diçka para saj, sepse e dinin që do të lëshonin vetëm një mërmërimë pa kuptim. Dhe ajo do të pyeste: Ç'pate? Ta ka ngrënë gomari gjuhën?

Qeshte vajza krejt e shpenguar, pa pritur ndonjë përgjigje, shumë herë edhe fare pa shkak, domethënë pa pasë shqiptuar ndonjë pyetje të këtij lloji. Djemve, të mbetur pa gojë, u rrëmbehej sakaq fytyra në një të qeshur marroke, që e përfshinte në një gaz përqeshës gjithë botën përreth. Në mbrëmje, në shtratin e gjumit, me kokën e mbuluar me çarçaf si të fshiheshin nga një dritë e padukshme, ata e merrnin veten zët ashtu siç e marrin zët frikacakët. Çfarë u mungonte për t'u bërë trima?

Me t'u ndarë nga vajza, më saktë me t'u larguar Sosja, sepse ajo e kishte të kufizuar kohën për të qëndruar me ta, secili nga djemtë e Katundit sillte si nëpër ethe në kujtesë fjalët e saj, i shoshiste nga të gjitha anët, ndiente ngut të shtirej

para shokut sikur e kapërceu hutimin, madje ia shkarkoi vajzës së prapë, hutimin, pra çfarë tjetër, ia shkarkoi vajzës së prapë siç shkarkohet një barrë e huaj, e parëndësishme. E pe si u largua ajo pa ditur ku vinte këmbët? Po, si e dehur u largua, shtirej gjithashtu, shoku sikur e besonte, i bindur si budalla se për veten e tij kishte qenë më i zoti në fshehjen e mendimeve që e mundonin.

- Dreqi i zi është fshehur nën lëkurën e saj, - shtoi befas Zef Mici, duke kujtuar një copëz bisedë të dy moshatarëve të tij, të cilën ia kishte kapur veshi krejt rastësisht. Ata po i ankoheshin shoku-shokut për rininë e humbur në pakthim. Në Katund një ankesë e tillë mes burrave ishte krejt e pazakonshme. Zef Micit iu soll mendja rrotull kur mori vesh arsyen përse e quanin të humbur rininë e tyre dy moshatarët e tij: flokët e thinjur dhe gjymtyrët e ngathtësuara nuk i lejonin t'i qaseshin Soses.

Zef Mici nuk ishte njeri i sherreve. Nuk ishte përzier kurrë për mirë e as për keq me sherrxhinjtë e Katundit. Nuk dinte ai burrë të shante aq më pak të ngrinte dorë mbi njeri. Armë jo e jo, por ai nuk mbante me vete as ndonjë send të fortë për ta vërvitur mbi kokat e gojëfëlliqurve. Burri i urtë, Zef Mici, ndjeu t'i mblidheshin duart vetvetiu grusht. Ndërsa shalët e gjata dhe eshtarake u përgatitën për atë kërcënimin e llogaritur mirë që kryen ujku kur i shfaqet preja. Zef Mici, për të cilin gjithë bota kishte kujtuar se do ta shkonte jetën pa pasur hasmë, po krijonte dy të tillë njëherësh. Prapa të dyve ishin së paku dymbëdhjetë të tjerë që do të hakmerreshin. Zef Mici kishte pas vetes vetëm një vajzë. Dhe për më tepër një vajzë të bukur. Ai u shtang si ta kishte kapur veten në një faj të rëndë. Kishte dashur të

thoshte se kishte pas vetes një vajzë, dhe për më tepër një vajzë ende të parritur. Dhe nuk e kuptoi ç' dritë djallëzore i vetëtiu nëpër tru, që ia çoi mendimin dhe gjuhën te bukuria e vajzës. Ky ishte pikërisht gjykimi, që ai donte ta shmangte gjithmonë kur ishte fjala për Sosën.

Dy burrat flokëthinjur vazhdonin t' i ankoheshin vajtueshëm njëri-tjetrit për rininë e humbur në paktim dhe vuajtjen e re që u shkaktonte moshën, e cila nuk i lejonte t' i qaseshin sadopak të bijës së Zef Micit. Ndërsa grushtet e Zef Micit ishin çliruar përsëri bashkë me shalët që kishin fituar lëvizjen e natyrshme që kërkon hedhja e hapave në heshtje. Gjithnjë në mënyrë të pavullnetshme ai përsëriti edhe një herë se vajza e tij ishte shumë e bukur dhe aq më mirë që ishte e bukur. Ai dredhoi me kujdes rrugën, që të mos u binte në sy dy të tjerëve. Turbullimi i Zef Micit zgjati vetëm një çast. Nuk ndiente asnjë mëri ndaj tyre, sepse u shty menjëherë të fajësonte vajzën e vet. Po të mos ishte ajo aq e bukur e aq lozonjare, me siguri që në kokën e burrave nuk do të mbinin mendime të tilla mëkatore. Zef Mici e bëri rrugën deri në shtëpi me një kënaqësi të pashpjegueshme. Pa qenë i ndërgjegjshëm, ai kishte gjetur një shfajësim, i cili, në të vërtetë, i nevojitej për vete.

- Mos fol ashtu! - e kundërshtoi si edhe më parë e shoqja.
- Vajzën shlyqyr e kemi të mbarë. - Nëna e Soses kundërshtoi përsëri, ashtu dobët, siç dinte ajo të kundërshtonte. Madje edhe më dobët nga ç' ishte në natyrën e saj. Krimbi i dyshimit, me të cilin ajo nuk ishte mësuar, po bënte punën e vet. Nëna e Soses nuk ishte më krejt e bindur se e bija nuk po ecte nëpër një shteg pa krye.

U vu re me lemeri se kënga e gjinkallave as nuk fillonte dhe as nuk mbaronte ndonjëherë, do të kishin lexuar pasardhësit e banorëve të Katundit në kronikën e pasur të asaj vere, sikur kjo kronikë të ishte shkruar. Ashtu, njëtingullore, kënga e gjinkallave rrinte vazhdimisht pezull në ajrin që digjte kudo ku prekte mbi lëkurë. Kënga e gjinkallave ishte tretur aq mirë nëpër ajrin përvëlues, sikur të buronte mirëfilli nga zemra e rrezeve të mprehta të diellit, duke u bërë vetë vapa e zjarrtë. Ose rrezet shpuese të diellit, duke u afruar drejt tokës së tharë të Katundit, shndërroheshin sakaq në tehe tingullore për t'u ngulur nëpër veshët e pambrojtur të njerëzve. Pra, njerëzia nuk do të mund të shpëtonte prej saj deri në vjeshtë, kur qiellin ta mbulonin retë e zeza të shiut. Me shpresën e largët se kjo vjeshtë do të vinte një ditë, sigurisht. Nuk përjashtohej hamendja se vetë toka e kishte ndalur rrotullimin dhe Katundi do të mbetej ashtu në jetë të jetëve, pa mbrojtje qiellore, përballë lëmshit të zjarrtë të diellit.

Natyrisht, jo në atë masë, por vapë në Katund kishte pasur edhe gjatë verave të tjera të shkuara. Dhe, bashkë me vapën, kishin ardhur e kishin ikur edhe gjinkallat, pa lënë ndonjë gjurmë në jetën përsëritëse të njerëzve e as

në zakonet e tyre. Gjinkallat nuk kishin hyrë kurrë ndër insektet, që paralajmëronin fatkeqësi apo fatbardhësi për jetën e banorëve të Katundit. Sidoqoftë, vapa i kishte bërë njerëzit jo rrallë ta ndienin nevojën e shiut. Sidomos për t'i shërbyer bimësisë dhe bagëtisë, ku mbështetej pothuaj krejt mbijetesa e tyre. Kështu, njerëzit kishin mësuar me kohë, brez pas brezi, edhe si t'i luteshin qiellit të lartë, të cilit mungesa e gjatë e vranësirave i jepte një çehre tepër të zbehtë, të çngjyrosur, që ai t'u hidhte një rigë shi. Por banorët e dinin se lutje të tilla e kishin radhën atëherë kur shterohej shpresa se qiellit do t'i binte ndër mend vetë për hallin e tyre. Lutjet për shiun duhej të ishin edhe një rast sublim, ku ata, të vetëdijsëm ose jo, me fjalë të posaçme frike ose adhurimi, t'i shprehnin qiellit pendesën e thellë për mëkatet e veta të njohura e të panjohura. Banorët e Katundit kishin besuar gjithmonë te dobia e pendesës, qoftë kjo pendesë edhe për faje, të cilat nuk e dinin t'i kishin kryer.

Banorët e Katundit u bindën shumë herët se kishte ardhur çasti të binin në gjunjë me sy nga qielli. Por kishin kësaj here një ngurrim, një mëdyshje të madhe. Si kurrë ndonjëherë në historinë e vendit të tyre, ata nuk do ta kërkonin shiun për të shuar etjen e tokës, etjen e bimëve dhe të kafshëve. Shiun do ta kërkonin për të përzënë gjinkallat. Jo se ata vetë, dhe toka, dhe bimët, dhe kafshët nuk kishin etje. Përkundrazi. Etjen e kishin përvëluese deri në qiellzën e gojës, siç vetëm ata e dinin. Veçse gumëzhitja e gjinkallave në veshë ishte një arsye mbi të gjitha arsyet për të ngritur lart duart, të dorëzuar. Dyshimi, ngurrimi, mëdyshja e tyre vinte sepse nuk ishin të sigurt se edhe gjykatësi i epërm qiellor ishte i

një mendjeje me ta. Po sikur atij t'i ngjante përgjërimi i tyre si një përqeshje me veprën e tij? Ose si një përpjekje për ta vënë në lojë fuqinë e tij të pamatshme? Të kërkosh shiun për të trembur gjinkallat?! Ha-ha-ha! - mund të qeshte Ai. Paskeni mbetur me mendje fëmije, more bijtë e mi të gjorë. Ashtu do t'ju lë, të plakeni me mendje fëmije. Por mund edhe të turfullonte nga zemërimi. Hyjnitë e fyera duhet të kenë një zemërim të llahtarshëm. Ndëshkimi më i vogël, që pritej në një rast të tillë, do të ishte një mbushje e re me zjarr e furrës diellore, duke shtyrë më larg, ndoshta në pafundësi, kufirin stinor të verës. Për ata të përdëllyer nuk do të kishte më shpëtim. Vjeshta do të vinte me shiun e saj vetëm për të larë eshtrat e tyre të thara mbi dheun e çngjyrosur.

Megjithatë, dyshimi, ngurrimi dhe mëdyshja nuk mund të zgjasnin pafundësisht. Madje, ato zgjatën shumë më pak nga ç'i duhej pjekjes së një vendimi, i cili rrezikonte t'i vinte as më pak e as më shumë përballë me Perëndinë. Ishte hera e parë që në Katund do të merrej një vendim i tillë. Sidoqoftë, truri i njerëzve tashmë thjeshtonte gjithçka, siç thjeshton vetëm një tru skajshmërisht i mundur. Duke qenë se lodhja kishte mbërritur te të gjithë në të njëjtën pikë, nuk ishte e nevojshme të merreshin vesh paraprakisht për të caktuar çastin kur krejt Katundi, me pleq e me fëmijë, do të shqiptonin me një zë:

- Dreqi e nxjerrtë për mbarë!

Dhe, po me të njëjtin urdhër të lodhjes së trupit e të shpirtit, të gjithë ranë njëherësh në gjunjë e filluan të luteshin me një zë. Askush nuk pati pak kthjelltësi të mendjes sa ta kuptonte se nuk mund t'i luteshin Perëndisë, ndërsa mbarësinë prisnin t'ua sillte dreqi. Më pas, kur kokat do të ftoheshin dhe vendi do të

kthehej disi në paqe, gjithë faji për shurdhërinë hyjnore ndaj lutjeve e përshpirtjeve të tyre u gjet te fjala hapëse, që kishte qenë aq e mbrapshtë.

- O dreq, që qofsh i lëvduar! Shikona me sa përgjërim po e lypim mëshirën e të madhit Zot! Dhe kuptona, o dreq, edhe pse nuk ke zemër!

Për tri ditë e tri net rresht, i madh e i vogël, me qen e me mace, me dhi e me pula përmbushën me lot të nxehtë adhurimi në sy të gjitha ritet e ngulitura brez pas brezi qysh prej të parit të të parëve të tyre, zanafillorit të jetës njerëzore në këtë vend, të cilin, siç ata e dinin legjendën, Perëndia e kishte ngjizur me frymën e vet të shenjtë në një lende dushku. Ata ishin, pra, këpujë e dashurisë hyjnore dhe ia kujtuan Perëndisë detyrimin që Ajo kishte për t'i mbrojtur. Kronisti (sikur të kishte pasur kronist) do t'i kishte përshkruar me kujdes të posaçëm lotët e adhurimit në sytë e njerëzve dhe të kafshëve shtëpiake, për të nxjerrë kështu qartë në pah sa e madhe ishte devotshmëria e tyre në kryerjen e lutjeve. Për ata, që i njihnin banorët e Katundit, do të dukej e pabesueshme bindja e thellë e Kronistit se devotshmëria e tyre ishte gjithashtu tejet e sinqertë. Por Kronisti do të kishte qenë në të drejtën e tij për të shkruar vetëm çfarë shihte dhe dëgjonte. Atij nuk i lejohej të bënte hamendje. Ata, burra e gra, pleq e fëmijë, qen e mace, dhi e pula e kishin ndier zemrën e tyre të rrihte më me vrull gjatë atyre tri ditëve e tri netëve si kurrë ndonjëherë më parë tek këndonin e hidhnin valle apo shqiptonin fjalët e magjishme të rastit.

Megjithatë ato tri ditë e tri net ngazëllimi të pashtershëm, nuk i ndihmuan dot të përvuajturit për ta prekur mjaftueshëm

zemrën e mbajtësit të fronit qiellor sa për të zgjuar një damar të mëshirës së Tij. Pak gjë kishin kërkuar ata prej Perëndisë së tyre: një lëvizje të vogël të gishtit tregues, gjë që do të bënte bujë të madhe këtu poshtë. Retë e fshehura në kushedi çfarë shpelle qiellore do të kishin dalë, ndoshta edhe të turpëruara, ndoshta edhe të zëna në faj, për të lëshuar shiun, të cilin e ruanin me dashakeqësi për ta derdhur me gjyma në fund të vjeshtës e në dimër, kur nuk i hynte më në punë për të shuar ndonjë etje as tokës, as bimëve, as kafshëve, as njerëzve. E kur, për më tepër, në këto vise të përkeqësuar nga thatësira, nuk kishte më as gjinkalla për të trembur. Shkurt fjala, në fund të vjeshtës e në dimër, bashkuar me erën e me acarin, shiu nga ana e vet do të ngjante me diçka si punë e dreqit. Sepse, kësaj here, të përvuajturit e Katundit nuk arritën ta nxitnin Perëndinë për të kryer atë lëvizjen e vogël të gishtit tregues.

Por, sidomos dita e tretë e këtyre përgjërimeve, që ishte edhe dita e paracaktuar për kurbanet, ishte më e tmerrshmja. Vdekëtarët tanë panë me sytë e tyre të shqyer sa thellë kishte depërtuar etja e asaj vere në mishin e gjallë. Ata do të përfytyronin pastaj me lehtësi çfarë kishte ndodhur edhe në brendësi të trupit të tyre. Ishte i vetmi çast kur askush nuk e pati fare vëmendjen te kënga e gjinkallave. Të gjithë ia kishin ngulur sytë dashit të parë që do të therej. Në mungesë të luleve të freskëta, mbi brirë i kishin vënë një degë pishe të thurur kurorë. Thika e kasapit çau tejpertej gurmazin e kafshës. Nga damarët e këputur egërsisht nuk doli asnjë pikë gjak. As edhe një pikë e vetme. Grumbulli i njerëzve përreth lëshoi një ofshamë të gjatë e të mbytur si oshtima e shembjes së një mali.

- Ouuuuuu...! Ouuuuuu...!

Gjithsekush e kuptoi se ishte prerë edhe shpresa e fundit për të shpëtuar nga sikleti nëpërmjet lutjeve. Ç'mbetej tjetër për të bërë? Ç'mbetej tjetër? Në vend të përgjigjes, u dëgjua ulërima e furishme e gjinkallave, të cilat kishin radhën për ta pohuar me një vrull të ri pushtetin e vet të pandalshëm.

Ishte njëri prej djemve të Katundit ai, që vuri re se, në tërë atë njerëzi të hallakatur, vetëm Sosja nuk e përmendte kurrë dreqin. Në mungesë të Kronistit të paanshëm, ne nuk do ta mësojmë dot kurrë emrin e vërtetë të atij djaloshi.

Duke i përsëritur sa e sa herë në vetmi fjalët e Soses, ai po ndiente se në to mungonte diçka. Ai u vu fshehurazi në një kërkim të çuditshëm: nuk synonte të zbulonte çfarë Sosja kishte më tepër se të tjerët dhe që duhej t'i jepte asaj një epërsi aq të dukshme, por çfarë kishte ajo më pak se të tjerët dhe që pikërisht e nxirrte aq mirë në pah. Ai ishte instinktivisht i bindur se nuk po hulumtonte për diçka të vogël, për një hollësi të rastësishme. Ajo diçkaja ende e paemërtueshme ishte thelbësore, për sa kohë e bënte vajzën ashtu të dallueshme nga të tjerët vetëm nëpërmjet së folmes.

Për ditë të tëra truri i djaloshit punoi vetëm në një pikë: kujtonte e rikujtonte, shpëstjillte e ripëstjillte nga kreu në fund e nga fundi në krye gjithë ç'kishte dëgjuar nga goja e vajzës. Dhe vazhdimisht ndeshte në një zbrazëti, në një lloj humnere, e cila zhvendosej në mënyrë të pakuptueshme nga ligjërrata e vajzës në kokën e atij vetë. Ashtu, me kokën të zbrazur, ose më saktë me kokën të mbushur me mjegull, ai e kishte edhe më të pamundur të pikaste se çfarë konkretisht

e dallonte gjuhën e Soses nga gjuha e të gjithë banorëve të tjerë të Katundit. I thoshte vetes se po lodhej me marrëzira, se përçapja e tij ishte thjesht jerm, pasojë e ethes, që e kishte përfshirë edhe atë, ashtu si mbarë Katundin gjatë asaj vere përcëlluese. I shkreti djalosh i besonte gjithë ç’i thoshte vetes, por pa asnjë dobi përsa i përkiste lëshimit të darës, e cila e mbante mbërthyer pas atij kërkimi të pashembullt.

Djaloshi e kishte menduar disa herë të shkonte drejt e te Sosja për ta pyetur sy ndër sy e pa i rënë rrotull e rrotull si ndonjë skuth:

- Ç’është një enigmë në të folmen tënde, që nuk arrij dot ta zbuloj?

Ai e kishte të gatshme pyetjen bashkë me hamendjen se kjo mund të ishte vërtet rruga më e shkurtër për ta zgjidhur enigmën. Ama nuk arrinte ta mblidhte guximin për ta hedhur atë hap. Druhej se, në vend të përgjigjes, do të merrte fshikullimën e së qeshurës së saj gurgulluese. Ai djalë i trembej së qeshurës së Soses më fort se një kacafytjeje me ujkun e uritur. Vetëm duke qeshur, pa nxjerrë asnjë fjalë të kuptimshme nga goja, Sosja arrinte t’ia bënte kokën lesh arapi. Ai e dinte se do të ishte krejt i pafuqishëm të mbrohej. Nuk do t’i mbetej veçse ta përçmonte veten për belbëzimet e rrëshqitura si krimba nëpër dhëmbë dhe të largohej me kokën ulur, i skuqur deri te veshët, si të kishte bërë një turp të madh. Ai ishte në moshën, kur dështime të tilla përjetohen mirëfilli si zhburrnim i pandreqshëm. E ndiente parapraakisht shijen e hidhur të këtij përçmimi ndaj vetes, hidhësirë kjo që shtoej kur e përfytyronte pamjen e fytyrës së vet të pushtuar nga një buzagaz prej budallai. I shëmtoheshin të gjitha tiparet: i zgjateshin aty ku nuk duheshin zgjatur

dhe i trasheshin aty ku nuk duheshin trashur. Dhe, pas përçmimit të tij për vetveten, e kishte radhën përçmimi i Soses për fytyrën e tij. Në këtë pikë gjithçka do të bëhej e padurueshme.

Ndoshta pikërisht pse shpëtoi nga kjo torturë, ai u gëzua edhe më tepër kur, më në fund, e ftilloi se çfarë ishte ajo zbrazëti, ajo mungesë, apo si mund të thuhet më mirë ai ndryshim nga të tjerët në të folmen e Soses: vajza jo vetëm nuk e përmendte kurrë dreqin, por në çdo rast, me qëllim ose pa qëllim, zgjidhte fjalët më të bukura për t'u shprehur. Me gjuhën ajo tregonte të njëjtin kujdes që tregonte edhe për t'u veshur në mënyrë të tillë, që t'i dilte në pah vetëm hijeshia e trupit.

Ishte një zbulim që djaloshit i krijoi sakaq një vlerësim fort të lartë për mençurinë e vet dhe e bindi se kishte tashmë një epërsi të pakapërcyeshme mbi gjithë djemurinë e Katundit, siç kishte edhe një pushtet magjik mbi veten e tij, falë të cilit mund t'i kërkonte Soses me lehtësinë më të madhe lloj-lloj shpjegimesh. Në mendjen e tij të nxehur nga euforia u ngulit me shpejtësi bindja se zbulimi i tij ishte jo vetëm i çuditshëm, i jashtëzakonshëm, por edhe se duhej t'ia bënte të ditur më së pari vetë Soses. Jo më i shtyrë nga dëshira e ëmbël për të zënë vendin e lartësuar në zemrën e saj. Me pushtetin magjik, që kishte tashmë mbi veten e tij, ai do t'i fliste vajzës duke e parë drejt në sy dhe pa iu tharë fyti.

U mbush thellë me frymë përmes hundës, pastaj e nxori frymën ngadalë po përmes hundës, kroi fytin me një kollitje të thatë, për t'i dhënë zërit një kumbim sa më të rreptë, të pakundërshtueshëm, domethënë të denjë për një burrë të vërtetë, i cili zotëron veten, po aq edhe të tjerët. Sosja dëgjoji:

- Pa më thuaj, pse ti nuk mallkon kurrë? Pse nuk dëgjohet kurrë në gojën tënde fjala “dreq”?

Vështrimi i vajzës u krodh lirisht në sytë e tij. Por buzët e saj nuk dhanë asnjë shenjë se do të gjallëroheshin për të shqiptuar përgjigjen.

Djaloshi nuk duronte dot që midis tyre të binte qoftë edhe një heshtje e shkurtër. Atij nuk i mbetej veçse të vazhdonte sulmin.

- A nuk vuan edhe ti si e gjithë bota nga kjo dreq vape?

Vështrimi i vajzës, që ishte kredhur pareshtur brenda syve të tij, po arrinte në ato thellësi ku edhe burri i fortë fillon të thyhet. Ndërsa buzët e saj ishin si gjithnjë, gjysmë të fjetura, përmbi dhëmbët e bardhë. Djali përmblodhi të gjitha forcat:

- Apo e bën enkas për t’u dalluar nga ne të tjerët?

Ai mundi ta shihte vajzën edhe një çast fare të shkurtër në sy, duke shpresuar verbërisht se kishte ende pak kohë për të mbledhur veten, për t’i treguar me vendosmëri Soses që sjellja midis tyre kishte ndryshuar e që ishte ai njëherë e përgjithmonë udhëheqësi i bisedës dhe jo ajo. Ai do të pyeste. Ajo do të përgjigjej. Do të kishte thënë me kënaqësinë më të madhe se gjithçka po i shkonte sipas dëshirës, sikur të arrinte ta shuante edhe nga zëri një drithërimë të lehtë, shenjë kjo, siç ai e dinte, e afrimit të nënshtrimit. Ai nuk donte të dorëzohej. Me pak vullnet e gjeti një përligje edhe për atë drithërimë të zërit: me një vajzë të bukur si Sosja nuk duhet të jesh vetëm i ashpër, i tha vetes.

Ai ishte i dënuar megjithatë ta shijonte gëzimin nxitës, që jep besimi në vete, për më pak kohë nga ç’i duhet zemrës të rrahë dy herë. Sosja ia plasi sakaq së qeshurës së vet të

njohur. Nëpër gojën e saj të çelur, aq sa të zbuloheshin plotësisht rreshtat e rregullt të dhëmbëve, dolën një grumbull fjalësh, që mezi u renditën në kokën e trazuar të djalit.

- Oh, po me dreqin nuk kam asnjë punë!

Me ato pak fuqi që i kishin mbetur, djaloshi ia ktheu pa u menduar:

- Po me kë ke punë, more dreq?

Vajza lëshoi një gurgullimë të dytë gazi:

- Me ty. Ti s'je dreqi, apo jo?!

Kjo ishte përgjigjja më e paparashikuar për djalin. Atij, të shkretit, i humbi përfundimisht edhe fija e mbrame e ëndrrës për zotërimin e një pushteti magjik mbi veten e tij, pushtet aq i nevojshëm kur ishte para saj e nën vështrimin e saj. Dhe mbeti si guhak, duke përfytyruar me ankth shëmtimin e fytyrës së vet. Nuk kishte nevojë për pasqyrë që t'i shihte tiparet e veta si ishin zgjatur aty ku nuk duheshin zgjatur dhe ishin trashur aty ku nuk duheshin trashur.

Sosja nuk e përsëriti të qeshurën, veçse vazhdoi t'i kërkonte me këmbëngulje, por në heshtje, sytë e djaloshit që përpiqeshin gjithë dëshpërim të fshiheshin nën vetulla. Nuk ishte në gjendje të gjykonte nëse vështrimi i vajzës i vinte si një ndihmë për ta kapërcyer tronditjen apo si një goditje e re për ta shkatërruar deri në fund. Ishte i tëri i mundur nga vuajtjet, që i shkaktonte përfytyrimi i pamjes së vet. Ndjeu mjekrën t'i dridhej dhe e zuri një panik i ri. Po sikur të mos i përmbante dot lotët? Janë lot inati, nuk janë lot dobësie, tha me vete, me një shpresë të kotë për t'u ngushëlluar. U detyrua të kafshonte fort buzën e poshtme, ani pse kjo ishte shenja e thyerjes së tij. Përndryshe do të kishte ulëritur: Pse vetëm ajo nuk kishte punë me dreqin? Po të tjerët, (përfshirë këtu dhe veten e tij) ç'punë kishin me

të mallkuarin, që u kishte mbirë në majë të gjuhës? Pastaj... (Ai do të ndiente thatësirën t'i ngjitej me shpejtësi në fyt.) The që paske punë me mua? Çfarë pune ke me mua? Pse gënjen? - do t'i ulërinte ai duke e shkundur fort nga supet. (Në fakt, ai ulëriti vetëm brenda kokës së vet. Thatësira e kishte zaptuar krejt fytin e tij.) Pse gënjen?! (Ai përsëriti pyetjen, me shpresën se ajo do ta kundërshtonte. Sosja ishte vajzë me shumë sedër. Ajo duhej patjetër të mbrohej në një mënyrë a në një tjetër, duke ngulur këmbë se nuk po gënjente. Me ty kam punë, le të thoshte. Ajo nuk çeli gojë.) Kjo qenka puna jote me mua, për të më vënë në lojë?! Për të më përqeshur?... Por dhëmbët e epërm ishin ngulur thellë në buzën e poshtme si dhëmbët e një çarku të tmerrshëm, ku kishte rënë ulërima e tij për të vdekur.

Nuk kishte pasur, pra, fare përpjekje për të ulëritur, do të kishim lexuar ne sot në kronikën e asaj vere, sikur një kronikë e tillë të ishte shkruar. Përkundrazi, gjithë përpjekjet e tij, e ku më kryesorja ishte kafshimi deri në përgjakje i buzës, kishin qenë vetëm për të mbytur çdo fije zëri që, me ndihmën e kushedi çfarë djalli, do ta përshkonte fyellin e tharë si lëkurë e hedhur gjarpri të fytit, shenjë kjo e humbjes së plotë e pa kthim të atij, që ai e kishte quajtur pushteti magjik mbi veten. Ai kishte në vesh pyetjen e Soses: Ti s'je dreqi, apo jo? A jam unë dreqi? - pyeti ai veten, duke i sjellë rrëmbimthi shpinën vajzës. Larg saj ndoshta do të mund ta gjente përgjigjen.

Më pas dikujt në Katund ia tha mendja e çoroditur se ato, që dëgjoreshin ditë e natë, nuk ishin gjinkalla.

- Si nuk qenkan gjinkalla?! Mos na bëj dhe të çmendur tani! Gjithkush ndër ne e njih këngën e gjinkallës siç njih leshjen e qenit apo pëllitjen e gomarit. - Tjetri u pendua si të bënte një padrejtësi, që i bashkoi me gjinkallat qenin e gomarin, ato kafshë aq të dashura, besnike e bujare me njeriun.

- Eh, kënga! Zor i madh për dreqin ta shëmbëllejë!... Nuk janë gjinkalla, dëgjomë mua! Nuk kanë si të jenë gjinkalla... Mos u nis nga kënga, ta thashë një herë... Dreqi shëmbëllen gjëra më të ndërlikuara se një zhu-zhu gjinkallash.

- O Zot i madh që shkofsh në dreq! Ç'na e hodhe këtë diell në kokë për të na lajthitur!...

- Nuk kanë si të jenë gjinkalla...

- E ç'janë atëherë? Peshq?

- As peshq nuk janë. Po gjinkalla nuk janë... Gjinkallat duken... ne sytë në ballë i kemi, apo jo?... Ne vetëm këngën ua dëgjojmë, njësoj ditë e natë, po me sy kurrë s'i shohim, as në dritë dielli e as në dritë hëne... Ja, ke parë ti ndonjë prej tyre, siç i kemi parë viteve të shkuara, edhe të gjalla, edhe të ngordhura?

Vërtet, vera po thyhej në mes si një bukë e djegur në saç e në të gjithë Katundin nuk gjendej njeri që të kishte prekur me dorë apo të kishte parë me sy qoftë edhe një të vetme nga ato insekte si trup i gjallë apo qoftë edhe si kufomë. Nga jeta e mëparshme, njerëzit e dinin se gjinkallat, si pa mish që ishin, të ngordhura nuk shpërbëheshin me kutërbim duke lënë pas ndonjë skelet. Ato vetëm shkërmoqeshin ngadalë e bëheshin pluhur për t'u vërtitur në erën e vjeshtës si gjithë pluhuri i pistë i tokës.

A thua vallë të mos ishin gjinkalla?

Deshën s'deshën, banorët e Katundit nisën të dyshonin njëri pas tjetrit se ato që dëgjonin ditë e natë nuk ishin gjinkalla. Të paktën nuk ishin si gjinkallat e shfaqura në Katund gjatë verave të shkuara, shtonin ata, të cilët nuk donin të pajtoheshin me një dyshim të tillë të rrezikshëm, veçanërisht për imagjinatën e tyre të çoroditur. Kronisti do të kishte saktësuar se *refuzuesit e bënin gjithsesi një kompromis me palën dyshuese: gjinkalla ishin, por jo të zakonshme.*

- Ç'është kjo ndarje në gjinkalla të zakonshme e të pazakonshme?! Ato o janë, o s'janë gjinkalla. Unë vë kokën në satër se nuk janë gjinkalla. - Folësi zgjaste qafën përpara për ta larguar kokën e përkulur nga shpatullat dhe çonte në zverkun e vet dorën me gishtat e shtrirë e të bashkuar në shëmbëllim të sëpatës.

- Po ç'janë atëherë, dreqi e mori, se u çmendëm?

- Hë pra, ç'janë?! Këtë po kërkoj edhe unë. Gjinkalla jo, e thamë. Gjinkallat këtu kanë qenë qysh kur është sajuar jeta mbi këtë tokë. Kanë kënduar e kanë harbuar sipas qejfit të vet, po nuk kanë çmendur kurrë njeri. Shumë-shumë ia

kanë acaruar nervat ndonjërit me dhimbje koke. Kështu është, apo jo?

- Drejt e ke... Nuk janë gjinkalla. Jo, jo, gjinkalla nuk janë. Hajde gjeje çfarë janë! (Në mëdyshje për ta përmendur më në fund dreqin, që i kishte ardhur në majë të gjuhës). Gjithçka mund të jenë, vetëm gjinkalla nuk janë.

Po ç'ishin atëherë?

Dyshimi se ato nuk ishin gjinkalla u përhap me shpejtësi dhe me po atë shpejtësi u zhvillua nëpër trurin e njerëzve, si një tumor.

Dhe, siç ishte zakoni në Katund, shfaqja e dyshimit në atë formë si sëmundje ngjitëse u shoqërua pa vonesë edhe me frikën besëtyte për ta zënë në gojë. Askush nuk guxonte më t'ia pohonte dyshimin e vet shokut, as fqinjit, madje as bashkëshortit. Ishte një dyshim që rrëzonte qysh në themel njohjen për mjedisin ku ishin lindur e rritur. Ata e kishin të përbashkët një drojë: nëse sot nuk njihnin këngën e gjinkallave, nesër nuk do të njihnin mjaullimën e maces, pasnesër angullimën e ujkut në dimër e kështu me radhë. Do të vinte dita, kur ata do të bëheshin të huaj në këtë vend, që e kishin të vetin me trashëgimi brez pas brezi. Pa ndonjë marrëveshje mirëkuptimi, ata kishin arritur të gjithë në përfundimin se duhej bërë e pamundura për ta përmbysur një orë e më parë, sa nuk ishte vonë, një dyshim të tillë gërryes. E pamundura përmbledhej në një gjë të vetme: të kapej të paktën një gjinkallë e gjallë dhe të vihej në kushtet për të kënduar para të gjithëve. Ata do ta duartrokisnin e do ta përgëzonin me fjalë zemre.

Katundi mbarë, me pleq e me fëmijë, u vu plot besim në kërkim të një gjinkalle. Por, gjithsekush kërkonte për hesap

të vet. Vetëm për hesap të vet. Madje edhe duke ia fshehur në krye të herës tjetrit qëllimin përse po endej si i përhënur rrotull shtëpisë, nëpër kopshte, nëpër ara, pa parë ku vinte këmbën. Kjo shtysë për fshehtësi gjithsecilit i vinte nga vetë nevoja për ta mbajtur fshehtë dyshimin fillestar. Gjithçka do të mbaronte kur të gjendej gjinkalla. Qoftë edhe një e vetme, por që të ishte gjinkallë e vërtetë, pasardhëse e natyrshme e gjinkallave, që ishin shfaqur e zhdukur në Katund verë pas vere në jetë të jetëve. Zbuluesi fatmadh do ta mbante në pëllëmbë të dorës si një xhevahir e ajo do të këndonte para syve të tij. Pastaj gjinkalla do të kapardisej e do të këndonte para të gjithëve. Festë do të bënte Katundi sa të tundej dheu. Edhe brenda në vrimën e veshit do ta mbanin të gjithë me radhë atë insekt të shëmtuar zezzek, vetëm të bindeshin se ishte një gjinkallë si të gjitha gjinkallat e verës së shkuar, të një mijë e një verave të shkuara rresht njëra pas tjetrës. Njësoj si ato i kishte krahët, trupin. Dhe doemos këndonte krejt si ato. Nuk kishte asnjë ndryshim.

Ditët shtyheshin ngadalë e ngadalë, thua se një forcë e padukshme synonte ta ruante sa më gjatë të ngulur mbi Katund hostenin e prushtë të diellit. Kjo ecje prej breshke plakë e ditës kishte vetëm një të mirë: u jepte njerëzve më shumë kohë me dritë për të kërkuar gjinkallën. Të kërkonin natën, qoftë edhe me dritë hëne, do të ishte mundim i kotë. Por as koha e bollshme nuk ua solli shpëtimin. Gjinkalla nuk gjendej e nuk gjendej. Ndërsa kënga e saj e dridhshme si flatër pilivese shtohet e shtohet pareshtur. Shtohet ajo zhaurimë, ndërsa bëhet më sflitës edhe dyshimi i mbrapshtë, të cilin njerëzit vazhdonin ta mbanin secili vetëm për vete, pa ia pohuar askujt, duke e rënduar keq e më keq trurin e tyre të lodhur.

Në të vërtetë, ky dyshim nuk ishte më për askënd një sekret në kuptimin e mirëfilltë të fjalës. Të gjithë e dinin për njëri-tjetrin çfarë kishin në mendje krejt siç e dinin çfarë makthesh endeshin si lugetër nga gjumi i njërit në gjumin e tjetrit. Por, larg qoftë të zgjidhej gjuha në këtë pikë! Në Katund po veprohej në këtë rast me të njëjtën frikë siç bënin kur te njëri a tek tjetri ia behte ndonjë sëmundje e ligë, nga ato sëmundje që dërgonte vdekjen për të marrë shpirtrat e njerëzve. Sipas një besëtytnie, boll t'i zihej emri në gojë dhe sëmundja përhapej e madje degëzohej në sëmundje të tjera edhe më të këqija. Ç'fatkeqësi të reja mund t'u vinin po ta zbraznin barkun? Lindte kështu një dyshim i dytë, i cili nuk ishte aspak më i lehtë për t'u duruar. Dhe që do ta çonte gjithsecilin te një dyshim i tretë po aq gërryes. E kështu me radhë. Njerëzit do të gjendeshin të gjithë njëherësh të mbërthyer në një zinxhir dyshimesh, të cilat vetëm do t'ua shtonin dëshirën për të shpëtuar me mjetin e fundit që u mbetej: vdekja.

Ndaj duhej kapur me patjetër të paktën një nga ato insekte. Duhej kapur medoemos e gjallë. Që të këndonte para syve të mbarë Katundit. Jo me qëllimin për t'i argëtuar njerëzit. Ata do të duartrokisnin megjithatë dhe do ta lëvdonin këngën e gjinkallës si të çmendur. Në qiell do ta ngrinin bukurinë e saj. Me kusht që ajo të ishte kënga e njohur e gjinkallës dhe gjinkalla të ishte një gjinkallë e vërtetë, siç kanë qenë prej një mijë e një verash gjinkallat në këtë vend. Një gjinkallë e ngordhur nuk do të mund t'ia rrëzonte askujt dyshimet. Kufoma e një gjinkalle nuk do të mund të çlironte njeri nga ankthi. Askush nuk guxonte të përfytyronte çfarë do të ndodhte sikur insekti i kapur, lëshuesi i këngës, të ishte

tjetër gjë. Jo gjinkalla e zakonshme. Atëherë do të ndodhte një hata tjetër, edhe më e madhe.

- Po edhe një s'u gjendka, një e vetme, dreqi e marrtë?

E pra, as edhe një e vetme nuk po gjendej. Ndërkohë, gjinkallat ishin aty. Mizëri madje. Kënga e tyre, krejt e pashqetësuar nga kërkimi i dëshpëruar i njerëzve, vazhdonte me dhëmbët e vet si dhëmbë sharre të brente nervat e të përvuajturve, pa u lodhur, si ditën dhe natën.

Një kronikë, qoftë edhe si skicë, e asaj vere, mbajtur me ndershmëri nga dikush, që do të jepte dëshmi nga brenda vorbullës shastisëse të këngës së gjinkallave, do të më kishte ndihmuar ndjeshëm në përshkrimet e mia për t'iu afruar më besueshëm së vërtetës së historisë. Duke shënuar në fletoren e tij vetëm çfarë shihte me sy e dëgjonte me veshë, Kronisti i dëshiruar do të më kishte përcjellë, përveç të tjerash, edhe disa hollësi në dukje të vogla si, për shembull, emrin e atij djaloshit, i cili shpiku metodën e tij për të zbuluar çfarë ishte ndryshe në të folmen e Soses. Për të shmangur pështjellimin në shpalosjen e mëtejshme, jam i detyruar t'i gjej një emër. Pa asnjë arsye të lidhur posaçërisht me fatin e personazhit në fjalë, duke ndjekur thjesht një proverb të përhapur dikur në Katund, sipas të cilit emri për njeriun është si kapistalli për kalin, unë do ta quaj atë Yll Përlala.

Në vazhdim, për ta freskuar pak kujtesën e lexuesit, po përsëris përmbledhtazi se, në krye të herës, Yll Përlala kishte vendosur që zbulimin e tij ta mbante vetëm për vete, pa ia treguar askujt. Kjo ishte mënyra që kishte zgjedhur ai për ta ruajtur tërësisht për vete pushtetin sipëror, që besonte se kishte fituar kështu më së pari mbi veten e tij dhe po aq mbi vajzën mbrapshtare. Me siguri që ai do t'i

ishte përmbajtur betimit, sikur t'ia kishte arritur qëllimit: të paktën ta çudiste Sosen. Edhe vetëm me atë çuditje, ai do të kishte fituar diçka madhështore: një lloj epërsie mbi vajzën. Rrjedhimisht, edhe mbi të tjerët. Kishte dështuar. Yll Përlala nuk e kishte menduar paraprakisht sesi do ta përdorte një epërsi të tillë qoftë mbi Sosen e qoftë mbi djemurinë e Katundit. Megjithatë, e kishte kërkuar me ngulmin më të madh. Edhe më pas ai nuk e dinte konkretisht se çfarë kishte humbur nëpërmjet atij dështimi. Dhe as nuk bënte ndonjë përpjekje për të kuptuar çfarë ishte kjo fatkeqësi, që i kishte rënë papritur mbi kokë për ta varrosur si mos më keq. Ai nuk ndiente më dhembshuri as për veten e as për të tjerët.

Aq më pak do të ndiente ai dhembshuri për Sosen, e cila e kishte shpartalluar me lehtësinë më të madhe. Kam punë me ty, i kishte thënë ajo me vështrimin drejt e në sytë e tij. O, tallje mizore! Ti nuk je drejt, apo jo? Kishte vazhduar ajo pa e shqitur vështrimin nga sytë e tij. Çfarë poshtërimi! Edhe i verbri e shihte që ai nuk kishte ndonjë ngjashmëri me drejtin. Yll Përlala nuk shihte më ndonjë arsye për t'iu përmbajtur vendimit të parë.

Sa e kishte kokën ende të nxehtë, ai tha i vendosur se nuk do të mbante asgjë të fshehtë. Të gjitha do t'i zbrazte sheshit, duke i treguar me zë të lartë, hareshëm, aq sa të shurdhohej edhe kënga e gjinkallave. Sepse vetëm hareja mund ta mbulonte si me një shtresë dylli brengosjen që po i hante shpirtin. Mbarë Katundi do të lëshonte pasthirrma. Ashtu siç e kishte kokën në vlim, ai nuk ishte në gjendje të përqendrohej për të menduar gjatë. Përfytyrimi i pasthirmave, që mbushnin ajrin e nexhur si kakarisje gjelash të trembur, i mjaftoi për t'u kënaqur me hakmarrjen e vet ndaj Soses.

Yll Përlala ishte nga ata që nuk e mbajnë gjatë zemërimin. Me t'u qetësuar disi, pra, me ta humbur pak shijen e hidhur të poshtërimit, ai pyeti veten plot alarm se çfarë do të tregonte me zë të lartë. Drojën e vet nga e qeshura gurgulluese e Soses? Një drojtje të tillë e kishin të gjithë djemtë e Katundit. Domethënë, ata që e ndienin tashmë t'u lëvizte, të ngrihej e të kreshpërohej si qafë pate ai sendi midis shalëve. Secili prej tyre vihej në siklet para saj. Por kurrë nuk ia pohonin njëri-tjetrit. Larg qoftë! Ata gjenin lloj-lloj shfajësimesh për djersët e flohta, tharjen e pështymës, dridhjen e duarve kur u qëllonte të shkëmbenin me Sosen qoftë edhe një përsëritje të thjeshtë apo një buzëqeshje. Si do të shpërthenin ata në përqeshje të liga ndaj Yll Përlalës, kur ai të thërriste: Ej! Mua Sosja më ka bërë magji. Zvogëlohem e bëhem një grusht nën vështrimin e saj. Edhe më e pamundur do të ishte të tregonte bisedën shkatërrimtare me të. Unë s'kam punë me dreqin, kam me ty, kishte thënë Sosja. Ja, pra, që ti dreqi nuk qenke, Sosja ta tha me gojën e saj, do t'i ktheheshin dëgjuesit, por ama duhet të jesh i vëllai i dreqit. Ajo të ka dhënë kështu që të kuptosh se ti je shkaku i dallimit të saj nga gjithë njerëzia përreth. Ndonjë nga sehirxhinjtë, ose edhe shumë prej tyre, mund t'ia plasnin në fytyrë se ajo e kishte vënë në lojë. As më pak, as më shumë. Ajo të ka vënë në lojë. Atëherë ajo vetë është e bija e dreqit, do të përpiquej Yll Përlala që të mbrohej. Madje, ajo është dreqi vetë, që luan me gjithë të tjerët. A nuk ju duket më e saktë kjo e fundit? Ajo është dreqi vetë. Në të kundërt, pse do të dallonte ajo nga e gjithë bota? A nuk ngrohet nga i njëjti diell? A nuk pickohet në vesh nga e njëjta këngë gjinkallash?

Në qoftë se ajo është dreqi, atëherë edhe unë jam vërtet i magjepsuri prej dreqit. Ky mendim Yll Përlalës i erdhi

në vazhdën e dufit të ri të zemërimit, që e pushtoi kundër të gjithëve. Koka e tij u mjegullua sërish nga ethja e hakmarrjes. Por kësaj here hakmarrja drejtohej kundër të gjithëve, pa asnjë përjashtim, dhe iu shfaq në një formë që i pëlqeu. Ajo çka ai do të tregonte, do të ishte një histori e paqenë, ama e ngatërruar, sa më e ngatërruar, e cila duhej të mbyllej me Sosen rënë në gjunjë para tij, duke iu lutur:

- Më uth! Në emër të Zotit, Yll, më uth në buzë, në qafë, në sy!... Më uth gjatë dhe kudo, ku kam lëkurë!... Më uth edhe atje, ku nuk kam lëkurë! Më uth brenda në gojë...

Yll Përlala gjykoi se ishte e nevojshme që historia të paraqitej sa më e ngatërruar. Të tjerët do të besonin kështu se ai po thoshte të vërtetën. Rrëfimi i ndërlikuar tej mase, i këputur vende-vende për të lënë disa zbrazëtira të errëta, heshtje, fjalë, heshtje, do t'u jepte dëgjuesve përshtypjen se sjelljet e vajzës, ashtu si sjelljet e tij, ishin të urdhëruara nga fuqi të fshehta, të pashpjegueshme, të pakundërshtueshme.

Të gjithë do ta dëgjonin me nofulla të shtrënguara e me sy të lëngëzuar nga zilia. Kjo do të shënonte hakmarrjen e tij të pashembullt kundër të gjithëve. Sosja e ka pikasur, unë jam pa dyshim i përzgjedhuri i dreqit, tha Yll Përlala me vete, i kënaqur me pjellën e trurit të vet. Ai e dinte se në Katund njerëzit kishin frikë t'i kundraviheshin një diçkaje të pashpjegueshme. Ata parapëlqenin që ndaj të pashpjegueshmes të nënshtroheshin verbërisht. Po mahnitej me aftësinë që po zbulonte te vetja për t'ia arritur një qëllimi të paarritshëm. Ishte i sigurt se do të merrte adhurimin dhe zilinë e dyfishtë të shokëve: që ishte zgjedhur pikërisht

ai për t'u pajisur me atë fuqi misterioze dhe që e kishte detyruar Sosen t'i gjunjëzohej me një lutje aq joshëse, që ata vetëm në ëndrra mund ta kishin. Dhe që, si ëndërr gjumi, pasohej gjithmonë nga një vuajtje e veçantë. Kur zgjoheshin, ata vërenin mbathjet të lagura, të ngjitura pas lëkurës dhe qimeve, a thua se një dorë e padukshme kishte derdhur midis shalëve të tyre një kupac me ajkë qumështi.

Një pikëpyetje e madhe ia ndërpreu befaz ngazëllimin: a duhej apo jo ta zbulonte para atyre dhjetëra djemve sekretin që zotëronte ende: ndër banorët e Katundit Sosja ishte e vetmja që nuk e përmendte kurrë dreqin. Yll Përlala me të drejtë trembej se midis tyre do të gjendej njëri, i cili do të dinte ta përdorte mirë pushtetin që përmbante ky sekret për ta mposhtur me të vërtetë vajzën. Yll Përlala nuk e parashikonte dot se ç'do të ndodhte me atë vetë në qoftë se do ta shihte Sosen të varur në qafën e cilitdo prej djemve të Katundit. Por e parandiente si fatkeqësinë e vet përfundimtare.

Përfytyrimi i dhimbjes së thellë, të papërcaktuar dhe pa ngushëllim, që do t'i shkaktonte rrëmbimi i zemrës së Soses nga një tjetër, për më keq me ndihmën e tërthortë të atij vetë, sikur e solli në vete. Gjithë historinë e sajuar ndërkaq për t'u mburrur para djemurisë së Katundit, e quajti as më shumë e as më pak veç një poshtërsi. Ka të ngjarë që unë të jem dreqi. Ose i vëllai i dreqit, tha me njëfarë ndjesi përbuzjeje ndaj vetes. Ishte çliruar thujse krejt nga ndjenja e hakmarrjes ndaj Soses. Në fund të fundit, gjithë fajin e kishte vetë. Kishte gjetur çfarë kishte kërkuar. Sosja vetëm ishte treguar qartësisht siç ishte. Por ai vuri re se nuk shpëtonte dot nga joshja e zilisë që do t'u kishte ngjallur djemve të Katundit me aventurën e

tij të shpikur. Qëndroi një copë herë në mëdyshje, derisa tha: Gjithsesi, ajo vetë ma pohoi se ka punë me mua. Kjo përgjigje iu duk e mjaftueshme për të mos u tërhequr sikur nuk kishte ndodhur gjë. Përkundrazi. Kishte ndodhur pikërisht ajo që duhej. Ai zuri ta shihte sërish të hapur rrugën për t'i vënë vërtet në zili djemtë e Katundit.

Njerëzit ishin të përpirë nga kërkimi i gjinkallës. Qëllimi, që i kishte vënë vetes secili, nuk u mbajt dot gjatë i fshehtë. Tekembramja, cilido që ta arrinte fitoren, shpëtimin do ta kishin të përbashkët. Ndërsa me dyshimin, që i kishte shtyrë drejt këtij qëllimi, ndryshonte puna. Atë çdonjëri e mbante të kyçur fort në trutë e veta, i bindur se ky, domethënë dyshimi, ishte vetëm i tij, e tek i cili kishte arritur vetëm ai e askush tjetër, shenjë kjo e vlerësimit të lartë që secili përpiqej të ruante për mençurinë e vet.

Nëpër gjithë Katundin shiheshin natë e ditë burra, gra, pleq, fëmijë, që rendnin veç e veç apo në grupe të vogla, kryesisht bashkime forcash familjare, në drejtimin nga, sipas tyre, vinte kënga e pakuptimtë e insektit të çuditshëm. Për të ruajtur shpresën te kërkimi, ata nuk ia lejonin më vetes të besonin se ajo këngë vinte njëherësh nga të gjitha anët. Ndaj edhe njerëzit ishin të detyruar të hidheshin veç e veç apo në grupe të vogla sa para, mbrapa, majtas, djathtas, duke u përplasur shpesh pas njëri-tjetrit, si në një vallëzim të verbërish. Dhe kishin një fytyrë të ligur, të mbushur me ankth, me dëshpërim e me një inat të pafuqishëm, a thua se po përpiqeshin të kapeshin pas fijos së mbrame të barit për të shpëtuar. Fusnin duart nëpër ferra pa menduar për gjembat që shponin edhe kockën, nën gurë, ku

në kohërat e tjera fshiheshin gjarpërinj helmues, kacavirreshin si maçokë të tërbuar nëpër degët e rrjepura të pemëve. Edhe lëvizjet e tyre dëshmonin vetëm për ankthin, dëshpërimin e inatin e pafuqishëm që i kishte mbërthyer. Asgjë e ngjashme me shpresën.

Nëpër rrugë, në oborret e shtëpive, nëpër ara e bahçe, burra, gra, pleq, fëmijë, veç e veç apo të bashkuar në skuadra, sipas lidhjeve të gjakut, me qëllimin për t'u mbrojtur nga vjedhja e fitores, me zërin të gjithë njësoj plot ankth, dëshpërim e inat të pafuqishëm si inati i qenve të rrahur keqas, i thërrisnin njëri-tjetrit:

- E kape, dreqin?
- Ku, dreqin, ta kapja?
- Aty, pra, në dreqin, ku ishte strukur.
- Jo, dreqi e marrtë!
- Pse?
- Më iku, dreqi!
- Si të iku?! Ku, dreqin, të iku?
- S'e di, e marrtë dreqi! Nuk di si më iku. Nuk di ku, dreqin, iku.
- Si, dreqin, nuk e di?! I kishe ata dreq sy në ballë?
- E, në ballë i kisha. Ku, dreqin, t'i kisha tjetër, në bythë?!
- Më mirë në bythë t'i kishe. Ndoshta do ta kishe kapur.
- Sy në bythë paç vetë!
- Ore!... Mbaj gojën! Ta rregulloj atë dreq qejfi unë po të erdha aty...
- Mua të ma rregullosh qejfin ti?! Pa afrohu provoje njëherë!...
- Çfarë, dreqin, dërdëllisni ju andej?
- Me këtë sybythën e dreqit e kisha.

- Pse, dreqin, i bie në qafë? Sybythë je dhe ti vetë.
 - I iku gjinkalla për duarsh.
 - Si, dreqin, të iku? Ku, dreqin, të iku? Pse, dreqin, të iku?

- Nuk e di, pra, e marrtë dreqi!
 - Po për ta parë, e pe, dreqin?
 - Jo, s'e pashë, pra. Ta kisha parë, dija unë...
 - E ç'dreqin më thua se të iku?! Ku e di ti se ishte aty, dreqi? Oh, ty të ka ikur mendja...

- Mendja të ka ikur ty.
 - Mua më ka ikur mendja?! Ç'dreqin thua?!
 - Mirë them.
 - Po ti vetë e kape, dreqin?
 - Jo. Si ta kapja?!
 - Me bythën e dreqit ta kapje. Ke bythë ti, apo jo?
 - Kam. Po jo aty ku e ke dhe ti.
 - Pse, ku, dreqin, e kam unë bythën?
 - Nën hundë e ke. A s'ta ka thënë njeri tjetër më parë?
 - Do ta mbyllni ju atë dreq goje apo t'jua mbyll unë me mut?

- Pse ta mbyllim?
 - Bëtë zhurmë e ma trembët gjinkallën. Më iku, dreqi.
 Për fajin tuaj.

- Si, dreqin, të iku? Ku, dreqin, të iku?
 - S'e di, e marrtë dreqi! As dreqi nuk e gjen dot më.
 - Si dreqin nuk e di?! I kishe ata dreq sysh në ballë?
 - E, në ballin e dreqit i kisha.
 - Atëherë si dreqin të iku?! Ku dreqin të iku?! Xhanëm...
 E pe apo s'e pe fare, dreqin? E pe të ecte, të fluturonte, të zvarritej? Si ishte?

- Jo, nuk e pashë. Nuk e pashë fare.

- E ç' dreqin thua se të iku, kur as që e ke parë?! Pse s'thua më mirë që s' ishte fare aty, dreqi! Më iku, thotë... E ç'të iku? Hiçi... Oh, ty të ka ikur mendja... Këtë thuaj... Ti je çmendur...

- Unë jam çmendur... Ti je çmendur... Ai është çmendur... Ajo është çmendur... Ne jemi çmendur... Ju jeni çmendur... Ata janë çmendur...

- Të gjithë jemi çmendur?

- Të gjithë jeni çmendur.

- Po ti vetë je çmendur?

- Gjithë bota është çmendur.

Gjinkallat këndonin gjithandej. Natën e ditën. Dhe këndonin gjithnjë e më me zjarr, thua se donin ta shprehnin më fuqishëm gëzimin e tyre për triumfin ndaj njerëzve, në lojën kukamfshehtas që bënë me ta. Ose... ose...